

Nieuwsbrief 21

31 juli 2019

François Haverschmidt en zijn verblijf in Hogewoerd 63

De afgelopen maand zijn er opvallende ontdekkingen naar buiten gekomen rond de bekendste voormalige bewoner van Hogewoerd 63, François Haverschmidt. In zijn studententijd, van 1852 tot 1858, woonde hij daar op kamers. Onder de naam Piet Paaltjens schreef hij talloze gedichten in een kenmerkende stijl.

Over de omstandigheden waaronder Haverschmidt/Paaltjens in Hogewoerd 63 woonde, was tot voor kort weinig bekend. De recente vondsten zijn enerzijds te danken aan intensief archiefonderzoek en anderzijds aan de vondst van behangresten bij de restauratie van het pand door Diogenes.

Hendrik van Ewijk, een dichtende doodbidder

De man bij wie 'Paaltjens' zijn kamers huurde heette **Hendrik Johannes Peter Franciscus van Ewijk**. Hij was in 1793 in Nijmegen geboren. Later verhuisde hij met zijn ouders naar Leiden. In 1813 trouwde hij met Johanna Cornelia van Stellingwerf. Zij kregen in de jaren 1815-1836 vijf zoons. Johanna overleed in 1845. Een jaar later trouwde Van Ewijk voor de tweede keer, nu met Grietje la Bree, eigenares en bewoonster van het huidige Hogewoerd 63. Van Ewijk verkocht toen zijn huis aan de Breestraat en ging bij Grietje op de Hogewoerd wonen.

Van Ewijk had een in onze ogen bijzonder beroep: hij was aanspreker, een functie die ook wel aangeduid werd als bidder of doodbidder. Dat was iemand die familieleden, vrienden en kennissen van een overledene persoonlijk op de hoogte kwam stellen van het overlijden en hen daarbij ook uitnodigde voor de begrafenis. Hij deed ook aangifte op het stadhuis en regelde de gang van zaken bij de begrafenis.

De Leidse amateurhistorica Arti Ponsen heeft speciaal voor de website van Diogenes onderzoek gedaan naar het leven van Van Ewijk. De aanleiding daarvoor was dat zij bij Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO) een verzameling nagelaten papieren van Van Ewijk vond. Daaruit bleek, verrassend genoeg, dat Van Ewijk net als Haverschmidt/Paaltjens regelmatig gedichten schreef, al was zijn talent een stuk kleiner. Beiden verzamelden ook gedichten van anderen. Die gingen voor een belangrijk deel over hetzelfde soort onderwerpen waaronder ongelukkige liefdes en de dood.

Piet Paaltjens, de alter ego van Haverschmidt

François Haverschmidt liet veel van zijn gedichten onder de naam Piet Paaltjens afdrukken in de Leidse Studentenalmanak. Hij suggereerde daarbij dat Piet Paaltjens een wat merkwaardige figuur was die hem gevraagd had om zijn gedichten onder de aandacht van het publiek te brengen. De vrienden en kennissen van Haverschmidt moeten wel geweten hebben hoe het zat, maar zelf bleef hij de fictie volhouden.

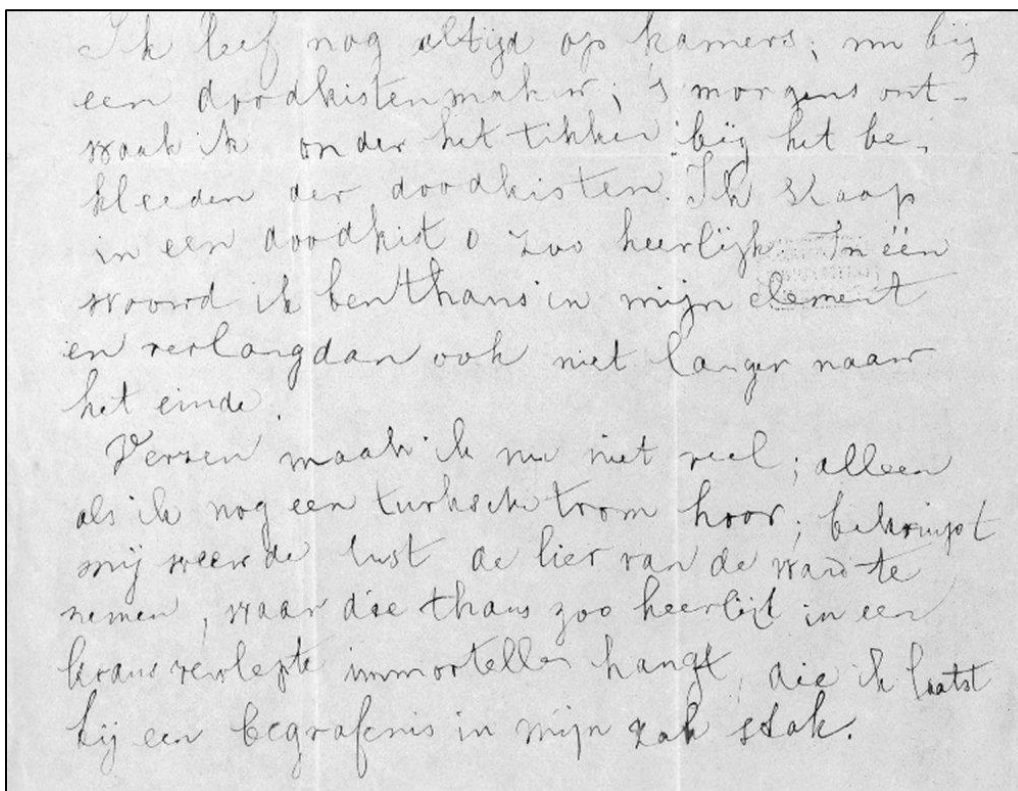
Het zich verschuilen achter een alter ego bood hem de mogelijkheid om de spot te drijven met zaken op een manier die niet passend zou worden gevonden voor een toekomstig predikant. Maar misschien verstopte hij er ook gevoelens in waar hij anders moeilijk uiting aan kon geven. Denk bijvoorbeeld aan het gedichtje:

*Als ik een bidder zie lopen,
Dan slaat mij 't hart zo blij.
Dan denk ik hoe hij ook weldra
Uit bidden zal gaan voor mij.*

Haverschmidt werd na zijn studie inderdaad predikant. Hij werkte eerst drie jaar in Foudgum en Raard in Friesland, toen anderhalf jaar in Den Helder, en vanaf 1864 dertig jaar in Schiedam, waar hij in 1894 een eind aan zijn leven maakte.

Opvallend is dat hij ook als serieuze dominee zijn vriend Piet Paaltjens niet vergat. In 1867 publiceerde hij een groot aantal van diens gedichten in de bundel *Snikken en Grimplachjes*, die nog een aantal keren werd herdrukt. In die bundel nam hij ook een 'Levensschets' van Piet Paaltjens op.

In een verzameling nagelaten stukken van Haverschmidt in de Leidse Universiteitsbibliotheek bevindt zich een brief die Piet Paaltjens zogenaamd vanaf Schiermonnikoog aan zijn vriend en uitgever Haverschmidt heeft gestuurd. Haverschmidt heeft de brief zelf in een verdraaid handschrift geschreven:

*Ik leef nog altijd op kamers; nu bij
een doodkistenmaker; 's morgens ont-
waak ik onder het tikken bij het be-
kleeden der doodkisten. Ik slaap
in een doodkist o zoo heerlijk. In één
woord ik ben thans in mijn
element en verlang niet langer naar
het einde.
Verzen maak ik nu niet veel; alleen
als ik nog een turkse trom hoor; be-
kruipt mij weer de lust de lier van de wand te
nemen, waar die thans zoo heerlijk in een
krans verlepte immortellen hangt, die
ik laatst bij een begrafenis in mijn zak
stak.*

De relatie tussen Haverschmidt en Van Ewijk

Haverschmidt en Van Ewijk hebben in de zes jaar waarin de eerstgenoemde op de Hogewoerd woonde ongetwijfeld veel met elkaar te maken gehad. In de nagelaten papieren van Van Ewijk is daar echter niets van terug te vinden. Dat heeft te maken met het karakter van die verzameling: hij hield geen dagboek bij, maar verzamelde gedichten van hemzelf en anderen en maakte genealogische notities over zijn familie. In de stukken van Haverschmidt wordt Van Ewijk wel een paar keer genoemd. Bij zijn afscheid van Leiden in 1858 schreef hij bijvoorbeeld aan een vriend dat hij Van Ewijk en een aantal anderen met droefheid had verlaten. En in 1861, toen hij tijdens een reis kort in Leiden was, noteerde hij: "Nog verraste ik even mijn goeden hospes van Ewijk, die met zijn Zoon Willem in het voorkamertje zat te schemeravonden."

Er is wel gesuggereerd dat de confrontaties met het nogal morbide beroep van Van Ewijk hebben bijgedragen aan de depressiviteit die bij Haverschmidt vaak de kop opstak. Ponsen schrijft dat haar dat overdreven lijkt. De twee mannen deelden een voorkeur voor gedichten over dood en begraafplaatsen, maar dat was de sfeer van de romantiek waar ze beiden in opgroeiden.

Los daarvan zou kunnen worden verondersteld dat Haverschmidt zich bij het creëren van de figuur Piet Paaltjens mede heeft laten inspireren door zijn huisbaas. Dat lijkt niet onwaarschijnlijk, maar te bewijzen is het niet.

Arti Ponsen heeft met medewerking van Laurens Beijen de resultaten van haar onderzoek neergelegd in een artikel: [De Dichter en de Bidder. Piet Paaltjens \(François Haverschmidt\) en zijn hospes Hendrik van Ewijk](#).

Het artikel is te downloaden door hierboven te klikken op de titel van het artikel.

De Dichter en de Bidder

Piet Paaltjens (François Haverschmidt) en zijn hospes Hendrik van Ewijk

Arti Ponsen, juli 2019¹

*"In het jaar 1853 was Piet Paaltjens student te Leiden. Hij woonde op de Hoogewoerd, boven een bidder." Zo begint de Levensschets die François Haverschmidt als voorwoord toevoegde aan de eerste editie van *Snikken en Grimlachjes* (1867)². De losse gedichten waren eerder verschenen in de Leidse Studentenalmanak. Haverschmidt had ze zogenaamd van Piet gekregen omdat ook hij op de Hoogewoerd woonde, eveneens boven een bidder: "dat waren punten van aanraking." Bovendien kwamen ze allebei uit Friesland.³*

Haverschmidt was in Leiden aangekomen in september 1852 om theologie te studeren; in december 1858 keerde hij terug naar Leeuwarden om zich op zijn laatste examen voor te bereiden. In de studentenalmanak staat hij in die jaren vermeld als "*domicilie hebbende bij v. Ewijk, bidder en aanspreker, Hooge Woerd, hoek Koenensteeg*" of kortweg "*Hoogewoerd – Van Ewijk*."⁴ Paaltjens vereeuwigde zijn hospes in *Immortelle* XCVI:

Bijzondere behangresten

Bij de restauratie van Hogewoerd 63 werden op een paar plaatsen oude behangresten gevonden. Die zijn overgedragen aan Erfgoed Leiden en Omstreken.

Judith Leferink, stagiaire bij ELO, heeft samen met anderen onderzoek gedaan naar het behang. Bij het onderzoek bleek dat er op sommige plaatsen maar liefst dertien lagen behang over elkaar waren aangebracht.

Om de ondergrond van het behang vlak te maken werd vroeger vaak eerst oud papier op de muur geplakt. In dit geval werd krantenpapier gebruikt. Dat maakt het mogelijk om na te gaan wanneer de eerste behanglaag is aangebracht. ELO vond bladen uit het Algemeen Handelsblad van 27 februari en 9 maart 1852. Het is

zeer waarschijnlijk dat de eerste verdieping in dat jaar van nieuw behang is voorzien. 1852 is ook het jaar waarin François Haverschmidt daar is komen wonen.

ELO heeft een reconstructie gemaakt van het patroon van de onderste behanglaag: zie de rechterfoto hieronder. Dat moet het patroon zijn geweest dat de dichter in zijn studententijd steeds heeft gezien. Meer over het onderzoek is te lezen in de rubriek [Vondst van de week](#) op de website van ELO.

Toevallig is uit het onderzoek van Ponsen gebleken wie naar alle waarschijnlijkheid in 1852 het nu gevonden behang heeft geplakt. Dat moet Jan van Ewijk zijn geweest, de vierde zoon van de hiervoor genoemde Hendrik van Ewijk. Hij was leerling-behanger bij zijn oom Willem la Bree op het Rapenburg.

Op de pagina [De doodbidder Van Ewijk en Piet Paaltjens](#) op de website van Diogenes wordt op zowel het artikel van Ponsen als de behangvondsten ingegaan.

De restauratie van Hogewoerd 63

Na het verschijnen van de vorige nieuwsbrief is er in Hogewoerd 63 weer veel gebeurd. Hieronder staan foto's die dat laten zien.

In juni is het dakbeschot aan de buitenkant geïsoleerd en zijn de dakpannen op het dak gelegd. Daarna zijn er twee dakkapellen gebouwd.

Dit is de dakkapel aan de kant van de Koenesteeg die voor extra daglicht zorgt in de slaapkamer.

Dit is de 'blinde' dakkapel aan de kant van Hogewoerd 61A. Die heeft geen ramen in de verticale vlakken en alleen een lichtkoepel aan de bovenkant. Die geeft daglicht op de plaats waar de trap van de eerste naar de tweede verdieping zal uitkomen (foto midden). Deze dakkapel biedt ook ruimte voor de inloepdouche in de badkamer (foto rechts).

Links een foto van 20 juni, rechts een van 26 juli. De muur op de eerste verdieping aan de kant van de Koenesteeg is tussen de houten voorzien van isolatiemateriaal. Daarna zijn er houten constructieplaten en gipsplaten overheen bevestigd en is de muur gestuukt.

Links de muur op de eerste verdieping aan de kant van Hogewoerd 61A op 5 juli. Rechts dezelfde muur, iets verderop, op 26 juli. Het stucwerk was nog niet helemaal droog, vandaar de donkere plekken.

Links de muur op de begane grond aan de kant van de Koenesteeg op 11 juli. Deze muur is inmiddels ook geïsoleerd, afgetimmerd en gestuukt. Op de twee foto's rechts het stuukwerk op de tegenoverliggende muur op de plaats waar de keuken zal komen.

Tot 26 augustus ligt het werk vanwege de bouwvakvakantie vrijwel stil. Begin september worden de nieuwe houten trappen naar de eerste en de tweede verdieping geplaatst. Tijdens de Open Monumentendagen op 14 en 15 september kan iedereen Hogewoerd 63 komen bekijken.

Via de pagina [Hogewoerd 63: foto's van de restauratie](#) op de website van Diogenes is de voortgang van de restauratie steeds te volgen.

Verandering in het bestuur van Diogenes

Vanwege drukke werkzaamheden in zijn hoofdfunctie heeft de secretaris van Diogenes, Robert-Jan van Ette, moeten besluiten om zijn bestuurslidmaatschap neer te leggen. Hij was lid van het bestuur sinds maart 2016.

Met de vervulling van de vacature wordt gewacht totdat het hoogtepunt van de vakanties voorbij is. In de volgende nieuwsbrief, die eind augustus zal verschijnen, zal een profielschets worden opgenomen en zullen belangstellenden worden opgeroepen om te reageren.

Reageren op de nieuwsbrief

Als u wilt reageren op de nieuwsbrief, kunt u een mailtje sturen naar nieuwsbrief@diogenes-leiden.nl. Dat adres kunt u ook gebruiken om u aan te melden of af te melden voor het ontvangen van de nieuwsbrief of om een wijziging van uw mailadres door te geven.